

Juryrapport

In 2022 kende de Stichting Leonora Christina voor de negende keer de Amy van Markenvertaalprijs toe, de prijs voor een voortreffelijke, recent verschenen literaire vertaling of een kwalitatief uitmuntend vertaaloeuvre, uit een van de Scandinavische talen in het Nederlands. Aan de jury van de Amy van Markenprijs 2022 werden twaalf vertalingen uit drie Scandinavische talen (Deens, Noors en Zweeds) voorgelegd. De jury heeft zich uitgebreid verdiept in de door stichting Leonora Christina voorgedragen werken, waarbij delen van de Nederlandse vertalingen vergeleken werden met de bijbehorende bronteksten. Elk vanuit ons eigen gezichtspunt droegen we als juryleden voor- en tegenargumenten aan bij de titels. We keken daarbij naar de kwaliteit van de vertaling, afgezet tegen de moeilijkheidsgraad en de literaire kwaliteiten van het origineel, waarbij uiteenlopende zaken als de omgang met historische begrippen en verwijzingen, de poëtische toon en de creativiteit van de vertaling, de meerstemmigheid van de tekst en de verschillende stijlregisters die de auteur hanteert, de revue passeerden. Uiteindelijk bleek het niet bijzonder moeilijk om tot overeenstemming te komen en hebben we de Amy van Markenvertaalprijs van 2022 toegekend aan Geri de Boer voor haar vertaling van Steve Sem-Sandbergs roman *W.*, in 2022 verschenen bij Uitgeverij Ambo | Anthos.

Steve Sem-Sandberg (1958) is een Zweedse journalist, schrijver en vertaler. Onlangs trad hij toe tot de gerenommeerde Zweedse Academie, die elk jaar de Nobelprijs voor de Literatuur toekent. Hij maakte zijn literaire debuut in 1976 met twee sciencefictionromans, maar ontwikkelde zich gaandeweg tot een bekend en gelauwerd schrijver van historische romans. In 2009 brak hij internationaal door met de in de Tweede Wereldoorlog gesitueerde roman *De onzaligen van Łódź*, waarmee hij de Augustprijs won, Zwedens meest prestigieuze literaire prijs.

In *W.* baseert Sem-Sandberg zich net als in eerdere romans op historische feiten en het verhaal van de voetsoldaat Johann Christian Woyzeck dat hij vertelt, is gebaseerd op een waargebeurd verhaal. Woyzeck werd in 1824 op de markt van Leipzig onthoofd vanwege de moord op de vrouw van wie hij hield, de weduwe Johanna Christiane Woost. Een gebeurtenis die Georg Büchner in 1836 inspireerde tot het schrijven van het toneelstuk *Woyzeck* en Alban Berg in 1921 aanzette tot het schrijven van een opera. Ook vormde de zaak, waarvan vele juridische documenten bewaard zijn gebleven, het onderwerp van diverse theatervoorstellingen, films en televisiebewerkingen. In al die uiteenlopende versies staat telkens dezelfde vraag centraal: was de dader wel of niet toerekeningsvatbaar?

Sem-Sandberg vertelt het verhaal vanuit meerdere gezichtspunten, waarbij hij de ene keer een alwetende verteller het woord geeft, een andere keer hofraad Clarus, die Woyzeck aan een uitgebreid verhoor onderwerpt, of dominee Hänsel, die de verdachte geregeld in zijn cel bezoekt om hem geestelijk bij te staan, terwijl de schrijver op weer een ander moment Woyzeck zelf zijn visie op het gebeurde laat verwoorden. Op die manier schetst hij een rijk en genuanceerd beeld van de gebeurtenissen, zonder een definitief oordeel te vellen: dat laat hij aan de lezer.

Dat de Nederlandse lezer een intrigerend psychologisch portret krijgt voorgeschoteld van het geesteszieke hoofdpersonage van deze roman en bovendien kan genieten van de verschillende stijlregisters en de bloemrijke taal waarvan Sem-Sandberg zich bedient, komt geheel op het conto van de vertaalster. Geri de Boer heeft een indrukwekkend aantal vertalingen op haar naam staan, variërend van een praktische knopengids en een aantal kookboeken tot bloedstollende thrillerseries en een groot aantal historische, non-fictie werken. Op haar website valt te lezen dat 'boeken over geschiedenis haar favoriete genre zijn, zeker als ze zo mooi geschreven zijn dat ze twijfelt of ze in de categorie non-fictie of literatuur vallen'. De roman *W.* voldoet precies aan deze omschrijving en bood Geri de Boer daarmee de kans te excelleren op vertaalgebied. Een kans die ze met beide handen heeft aangegrepen, getuige de weergaloze prestatie die ze heeft geleverd. *W.* leest in de Nederlandse vertaling als een trein dankzij rijk en soepel Nederlands, waarbij de vertaalster zich ogenschijnlijk moeiteloos tussen de verschillende registers van de roman beweegt. Sem-Sandberg heeft in *W.* enkele citaten uit het toneelstuk van Büchner opgenomen en schakelt daarnaast tussen verschillende perspectieven en stijlregisters met gebruikmaking van veel terminologie uit de diverse taalgebieden. Dit betekent dat Geri de Boer zelf ook over de diverse registers heeft moeten beschikken en uitgebreid research heeft moeten verrichten om tot passende equivalenten op zowel woord- als zinsniveau in het Nederlands te komen. Ze heeft zich bijvoorbeeld moeten verdiepen in oude Russische lengtematen, maar ook in formuleringen die verband houden met Woyzecks medische onderzoek en de juridische procesgang.

Neem bijvoorbeeld de volgende passage (op pagina 145) uit Clarus' uiteenzetting waarom hij van mening is dat de verdachte volledig toerekeningsvatbaar is. Het gerechtelijk taalgebruik is onberispelijk en indachtig de historische periode waarin het verhaal zich afspeelt:

5. dat er geen tegenstelling bestaat tussen wat de delinquent zelf bij het verhoor verschillende keren heeft verklaard (...) en het feit dat hij de daad met voorbedachten rade heeft uitgevoerd, aangezien de delinquent, die moet worden beschouwd als een in wezen eenvoudige ziel die gemakkelijk ten prooi valt aan zijn gevoelens, aanvankelijk verheugd was door het weerzien met mevrouw Woost, maar later, toen zij verschoond wenste te blijven van zijn gezelschap, overmand werd door een allesverslindende woede daarover en de dodelijke steken toebracht (...)

Of neem de volgende beschrijving door de dominee van zijn ontmoeting met een berouwvolle Woyzeck op de avond waarop het vonnis over hem werd uitgesproken:

(pagina 147)

Ik trof Woyzeck terneergeslagen en berouwvol aan in zijn cel. Wij zochten derhalve gezamenlijk kracht in het gebed, waarna Woyzeck verklaarde: 'Ik heb waarlijk gezondigd.' Ik vroeg waarom hij een heel mensenleven had vergooid in plaats van zich in zijn lot te schikken of zijn gewoonten te veranderen. *W.*

bekende, bleek en boetvaardig, dat hij meerdere keren ten offer was gevallen aan verblinding door de duivel, zodanig dat de Heer hem niet meer kon besturen.

Of neem, tot slot, het geladen moment waarop Woyzeck, dan nog onschuldig aan moord, aan garnizoenssoldaat Vitzthun, die tamboer is bij de muziekkapel van de wachtcompagnie, vraagt of hij het paradezwaard eens mag zien:

(pagina 327)

(...) en W. trekt met een machtige beweging van zijn hele lichaam (hoofd, armen, schouders) langzaam het lange zwaard uit de schede en houdt het glanzende, scherpe snijvlak zo dat het schittert in het bleke licht dat nog in de ramen van het logement hangt (...)

Geri de Boer laat zien dat ze met deze uiteenlopende registers in toon en stijl uitstekend overweg kan en komt met mooie oplossingen voor de vele puzzels die de vertaling van een meerstemmige en bloemrijke tekst als deze met zich meebrengt. Ze heeft de intrigerende roman van Steve Sem-Sandberg weten om te zetten in een elegante, soepele en meeslepende Nederlandse versie, die het origineel niet alleen recht, maar ook alle eer aan doet. Het is daarom met veel genoegen dat de jury Geri de Boer voordraagt voor de Amy van Markenvertaalprijs van 2022.

De jury:

Elina van der Heijden

Stine Jensen

Hester Eymers (voorzitter)